

Kitty, zomaar een meisje uit Brielle

Op 5 november 1942 wordt de dertienjarige Kitty Katan, een meisje uit Brielle, samen met haar moeder en broertjes vermoord in een concentratiekamp in Polen. Dat kamp heette Auschwitz. In dat kamp werden Joodse mensen om het leven gebracht. Kitty was een Joods meisje.

Zomer 1942. Kinderen Katan met de Davidster.

Sinds 1940 woonden de gezinnen Van der Ham en Katan naast elkaar in de Voorstraat. De kinderen speelden samen. Toen dat niet meer mocht, gingen ze achterom via een plat dak naar elkaar en speelden binnen.

vlnr. vooraan: Jan en Leen v.d. Ham, Kitty Katan met baby Ton v.d. Ham, Loutje Katan. staande: Guusje Katan en Teunis v.d. Ham.

Het gezin Katan woonde sinds mei 1940 in de Voorstraat in Brielle. Vader (Israël) les was juwelier en had eerst een winkel in Rotterdam aan de Maaskade. Toen Rotterdam op 14 mei 1940 werd gebombardeerd en de winkel van Katan werd verwoest is de familie naar Brielle gekomen. Vader begon daar opnieuw een winkel in goud, zilver en klokken. Kitty was toen 11 jaar. Kitty en haar jongere broers Loutje en Guusje gingen in Brielle naar school, hadden vriendjes en vriendinnetjes.

De Voorstraat in Brielle. Het gezin Katan woonde in het tweede huis rechts.

INHOUD

Kitty, zomaar een meisje	1
Van crisis tot oorlog	3
De Jodenvervolgning in Brielle	4
Na de bevrijding	6
De synagoge	6
De struikelstenen	7
Waarom deze stenen?	8

Lesbrief Jodenvervolg

(vervolg) Kitty, zomaar een meisje uit Brielle

Kitty als klein meisje

Kitty was een aardig meisje, vriendinnetjes van toen weten nog precies hoe ze er uit zag. Een vriendelijk gezicht, heel donker halflang haar, ongeveer tot op haar schouders.

Volgens de één droeg ze een bril-letje, maar een ander heeft dat nooit gezien. Kitty ging graag

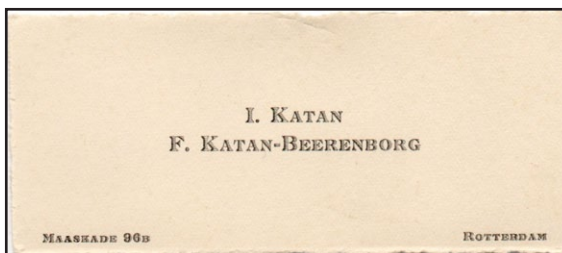
naar school, ze kon goed leren en las veel boeken.

Ze schreef een versje in het poesiealbum van haar vriendinnetje Jopie

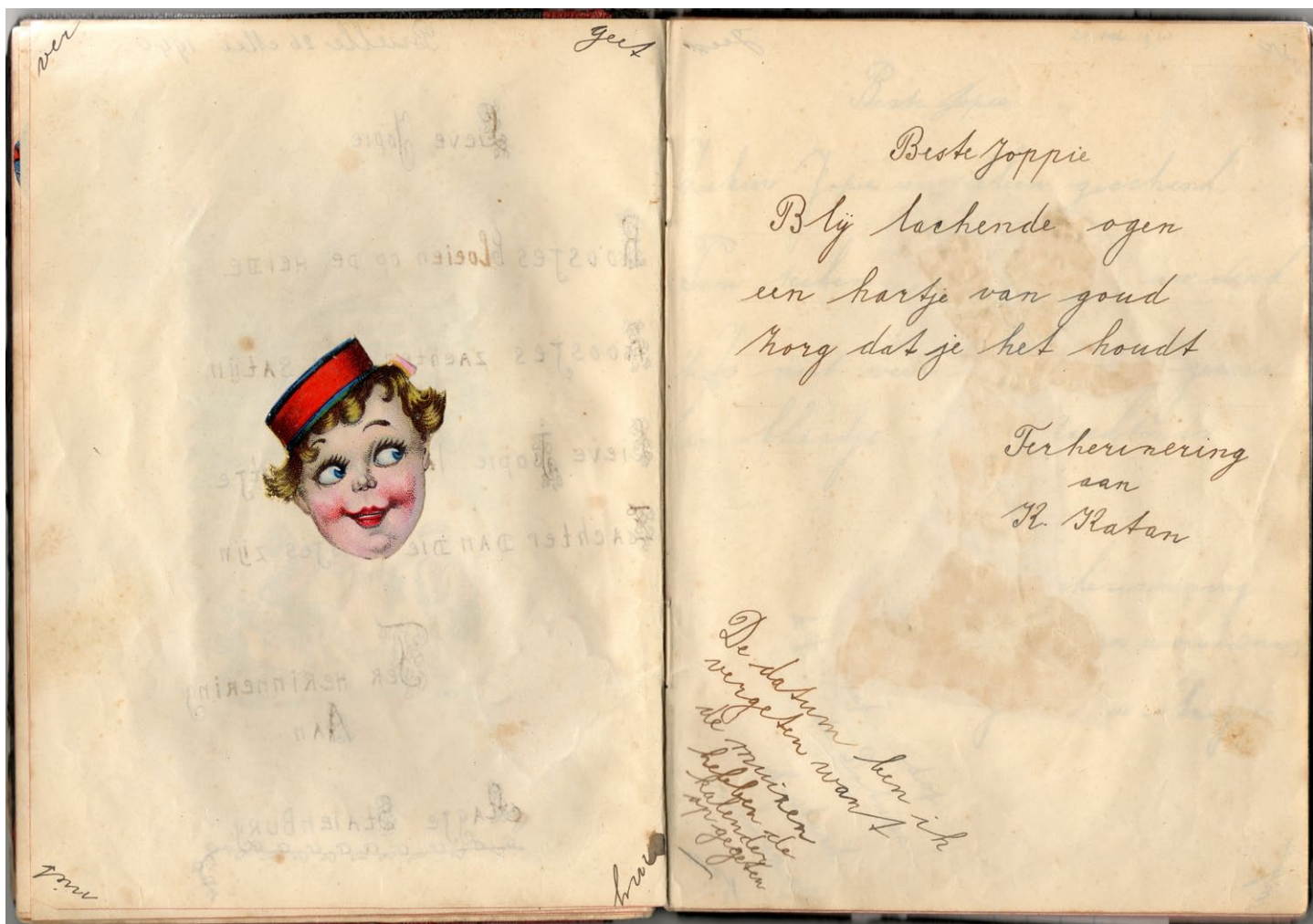
Mierop, plakte er een leuk plaatje bij en schreef op de hoeken van de bladzijde 'ver-geet - mij - niet. Dat heeft Jopie ook nooit gedaan. Ze moet nog vaak denken aan de tijd dat ze vriendinnetje was

met Kitty en ze samen uit school bij Kitty's moeder thee dronken en er dan iets lekkers bij kregen. Hoe ze samen spelletjes speelden zoals Mens-erger-je-niet, Halma of

Ganzenbord. Toen het Dambord eens op tafel stond, heeft de vader van Jopie een partijtje gespeeld tegen Kitty en die vond dat heel spannend.

Visitekaartje uit 1937

Beste Jopie
Blij lachende ogen
een hartje van goud
horg dat je het houdt

Ter herinnering
van
H. Katan

De datum kun ik
vergeten want ik
moeten de
halven de
halven de
afgeven

Van crisis tot oorlog

In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog was er een economische crisis in Amerika en Europa. Veel bedrijven moesten sluiten en armoede was het gevolg. Er was veel onrust, vooral in Duitsland. Verschillende groepen vochten hun ruzies op straat uit. Zo kon het niet langer.

Veel Duitsers zagen Adolf Hitler en zijn Nationaal Socialistische Arbeiders Partij (NSDAP) als een redder uit de ellende van werkloosheid, armoede en onrust. De NSDAP werd een grote partij. In 1933 werd Hitler de premier van Duitsland. In het begin van zijn regering bewonderden veel mensen de manier waarop hij de problemen aanpakte. De rust op straat keerde terug. Grote projecten zorgden ervoor dat de werkloosheid afnam.

Maar er was ook een keerzijde. De Duitse nationaal-socialisten of nazi's dachten dat er betere en mindere soorten mensen bestonden. De zogenaamd minderwaardige mensen moesten worden 'vernietigd'. Hieronder vielen de Joden, maar ook de Roma en Sinti (zigeuners), homoseksuelen, politiek andersdenkenden en gehandicapten.

Er kwamen steeds meer wetten die het leven voor Joodse mensen moeilijker maakte.

Zo mochten de kinderen alleen nog maar les hebben van Joodse leraren, mochten Joodse dokters alleen nog maar Joodse mensen behandelen, mochten Joden in parken en plantsoenen alleen nog maar op speciale banken zitten.

In november 1938 organiseerden de nazi's grote rellen tegen de Joden. Overal in Duitsland werden Joodse mensen aangevallen, 267 synagogen (Joodse kerken) werden in brand gestoken en 7500 winkels en bedrijven van Joden vernield. Ook Joodse huizen, scholen, begraafplaatsen en ziekenhuizen moesten het ontgelden. Het werd de brandweer verboden om de branden te blussen. Joodse mensen werden mishandeld, opgepakt en vermoord.

De nacht waarin deze brandstichtingen en mishandelingen plaatsvonden (van 9 op 10 november 1938) noemen we de Kristallnacht, wegens het vele glas van kapotte ruiten van synagogen, winkels en woonhuizen. Deze nacht was het begin van de grote Jodenvervolging, die ook wel de Holocaust of de Sjoa genoemd wordt. Veel Joodse mensen probeerden uit Duitsland te vluchten. Helaas waren niet veel landen bereid de vluchtelingen toe te laten.

Ook Nederland nam maar weinig vluchtelingen op.

In Hellevoetsluis is korte tijd een vluchtelingenkamp geweest. Duitse vluchtelingen werden daar ondergebracht in het voormalige Marine Hospitaal en in het Tromphuis. Deze geschiedenis is beschreven in het boekje: 'Joodse vluchtelingen in Hellevoetsluis' door Adrie Jonker.

Het werd allemaal nog veel erger.

De Jodenvervolgung in Brielle

Deze tekst moest bij alle openbare gebouwen. Ook in Brielle.

Dit is het persoonsbewijs van J. Presser, een bekend schrijver.

Vanaf 3 mei 1942 was het Joden verplicht deze ster te dragen.

Loods 24 in Rotterdam

Boulevard des Misères, de Hoofdstraat in Westerbork

Toen de Duitsers op 10 mei 1940 ons land binnenvielen, woonden er ongeveer 22 Joden in Brielle.

Al snel maakten de Duitsers het hen moeilijk, samen met de Nederlandse politie en ambtenaren. Zij kregen een grote J. op hun persoonsbewijs gestempeld, zodat bij een controle meteen duidelijk was dat zij Joods waren. Joodse leraren werden ontslagen. Daarna verschenen in alle openbare gebouwen bordjes met 'Verboden voor Joden' en 'Joden niet gewenscht'.

De bioscoop en het koffiehuis van de familie Philipse moesten worden verkocht aan een niet-Joodse man. Joodse kinderen werden van school gestuurd en moesten naar een school voor Joodse kinderen in Rotterdam. Joden moesten hun auto's, fietsen en radio's inleveren. Ze mochten ook niet meer met openbaar vervoer, niet meer telefoneren, 's avonds niet meer hun huis uit en ook geen niet-Joods bezoek ontvangen, overdag ook niet bij niet-Joden op bezoek, niet meer naar het zwembad of de speeltuin. Toen kwam de dag dat iedereen vanaf 6 jaar een gele ster met het woord 'Jood' op

hun kleren moest dragen, zodat ze altijd goed herkenbaar waren.

Ook Guusje Katan en Liesje Gazan, want zij waren al 7 jaar.

En het werd nog veel erger.

In augustus moesten de jongeren zich melden voor een werkkamp in Duitsland. Als zij niet kwamen, zouden de vaders worden opgehaald. Daarom ging Nathan Wessels uit Oostvoorne en gingen uit Brielle Salomon, Hannie, Miep en Roosje Gazan. Koffers met warme kleding en goede schoenen, want ze moesten naar Polen en daar was het koud. Op 17 augustus 1942 werden ze naar het tramstation gebracht. Vader had de koffers in een kruiwagen. Veel mensen in Brielle kwamen nog even kijken en zeiden hen gedag. Ze gingen met het trammetje eerst naar Loods 24 in Rotterdam, dat was een verzamelpunt. Vandaar naar Westerbork en vandaar naar Auschwitz.

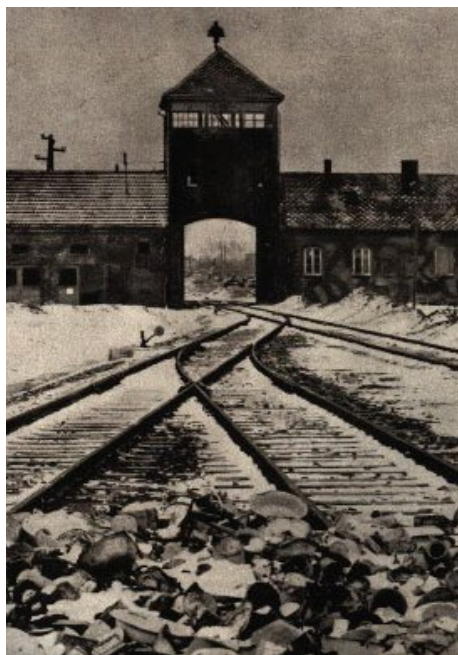
Eind september werden ze op een lijst geschreven van alle Joden die toen niet meer leefden. Maar dat wist niemand in Brielle. De ouders bleven hopen dat zij een brief zouden schrijven.

IJzeren treinbord Westerbork - Auschwitz

Lesbrief Jodenvervolgning

De trein reed tot in het kamp Auschwitz

Postzegel Westerbork uit 1992

Nog even mochten de ouders en andere gezinnen hier blijven, maar ook voor hen kwam het moment dat ze een brief kregen waarin het bevel stond dat ze zich op 27 oktober 1942 moesten melden op het Gemeentehuis. Vandaar zouden ze naar Westerbork gaan. Een man, getrouwd met een niet-Joodse vrouw, mocht met zijn gezin in Brielle blijven.

De anderen gingen allemaal. Ook Kitty met haar ouders en broertjes. Ze zijn onder bewaking met het trammetje van 5 uur naar Loods 24 in Rotterdam gereden. Sommigen konden doorreizen naar Amsterdam en hebben daar nog een poosje gewoond. Maar het gezin Katan moest meteen door naar Westerbork en vandaar, enkele dagen later, naar Auschwitz. Vader Katan werd onderweg uit de trein gehaald en moest samen met andere mannen naar een ander kamp om te werken. Hij was heel verdrietig toen hij de trein met zijn gezin weg zag rijden.

Er waren ook Joden die konden onderduiken bij niet-Joodse mensen. Dat was heel gevaarlijk, want als dit werd ontdekt, werden de Joden en hun helpers opgepakt en weggevoerd.

Maar gelukkig waren er mensen die het durfden.

In Zwartewaal was mevrouw Berendsen uit Terborg ondergedoken bij de familie Jan van der Hoek. Zij werd ziek en is in 1944 overleden. Bij de familie Piet Brobbel kwam Saul Cohen (8) uit Amsterdam en zijn zusje Mirjam Cohen (5) werd ondergebracht bij de familie Van der Sluis in Spijkenisse.

Maurits Berendsen (9), de zoon van mevrouw Berendsen, is eerst in Rockanje geweest bij de familie Hoogvliet. Toen het daar gevaarlijk werd kwam hij bij Arie en Japie Bekker in Oostvoorne. Bij de familie Braal kwam Peter Oppenheimer (13). Izaak Bezemer (9) uit Amsterdam, kwam in huis bij de familie Janus van Herk.

Na de bevrijding werden Maurits, Saul en Mirjam door hun vaders opgehaald. De ouders van Izaak Bezemer, die tijdens de oorlog de schuilnaam Jan Broekhuizen kreeg, leefden niet meer en daarom bleef Jan bij de familie van Herk wonen.

Voor de gedeporteerde Joden uit Brielle kwam de bevrijding te laat. Van de 140.000 Joden in Nederland zijn er 107.000 gedeporteerd. 5.000 van hen kwamen uit de concentratiekampen terug.

Trein in Westerbork, kunstschilder Geert Schreuder, Onstwedde

JODENDOM

De Joden zijn een volk dat meer dan vijfduizend jaar geleden is ontstaan in het Midden-Oosten. Veel Joodse mensen belijden de Joodse religie, maar lang niet allemaal.

Je kunt dus Joods zijn en tegelijk niet-gelovig. Voor de Duitsers maakte dat geen verschil, iedereen met één of meer Joodse grootouders werd in de oorlog het leven heel erg moeilijk gemaakt. Mensen met drie of vier Joodse grootouders werden opgepakt en naar een vernietigingskamp gestuurd.

Net als christenen en moslims geloven Joden in één God. De Joodse religie is al veel ouder dan het christendom en de islam.

De heilige boeken van deze religies: de Tenach, de Bijbel (het oude testament) en de Koran lijken veel op elkaar, sommige delen zijn zelfs bijna letterlijk hetzelfde.

Jezus was een Jood.

Moslims beschouwen hem als een belangrijke profeet (Isa), alleen geloven zij niet, zoals veel christenen, dat hij de zoon van God was.

JAD

Een jad wordt gebruikt om bij het lezen in de Tora de letters niet aan te raken en te beschadigen.

Dit is een jad die in 1817, aan de Joodse Gemeente in Brielle, is geschonken door Esther de Vries, de vrouw van Nathan van den Berg.

De jad ligt nu in het Zilvermuseum in Schoonhoven.

Na de bevrijding

Deze Lesbrief vertelt ons over de vervolging en moord op 102.000 Joodse landgenoten. Niet alleen vanuit ons land werden Joden naar concentratiekampen gebracht. Uit alle landen, die door Duitsland waren veroverd, zijn Joden gedeporteerd en vermoord. Na de oorlog werd het totaal aantal Joodse slachtoffers bekend. Het waren er zes miljoen. Dit is een enorm getal. Niet te bevatten. Maar misschien is het beter te bedenken dat het één mens was en dat zes miljoen keer.

De vernietiging van zoveel mensen betekende veel verdriet in de families

en een groot gemis in de Joodse gemeenschap, maar niet het einde van het Jodendom. Door onder te duiken hebben ook Joden het overleefd en sommigen zijn teruggekomen uit de concentratiekampen. Zij hebben hun leeggeroofde synagogen weer in gebruik genomen.

Hitler en zijn trawanten wilden de Joden uitroeien, hen laten verdwijnen van deze aarde. Dit is hen niet gelukt. In 1948 werd de Staat Israël gesticht en uit alle delen van de wereld zijn Joden daarheen gegaan en hebben hier een plek gevonden om te wonen.

De synagoge in Brielle

Aan de Turfkade in Brielle staat een bijzonder gebouw. Het is in 1871 gebouwd en in gebruik genomen als synagoge, door de meer dan 100 Joden die toen in Brielle woonden.

Het pandje dat er naast staat hoort er ook bij. Daar was op de bovenverdieping een Joods schooltje waar kinde-

ren les kregen uit de Tora en Hebreeuws leerden lezen en schrijven. Beneden was een badruimte.

Na de oorlog was hier geen Joodse gemeente meer en de synagoge werd verkocht als pakhuis. Dat bleef het bijna 60 jaar. Toen werd de synagoge gerestaureerd en sinds 2005 ziet hij er weer net zo uit als in 1871.

Gerestaureerde voormalige synagoge

De struikelstenen

Michel Cohen 60 jaar
Esther Cohen 62 jaar

Simon Gazan 55 jaar
Elisa Gazan-Izaks 47 jaar
Miep Gazan 27 jaar

Izaäk Gazan 52 jaar
Roosje Gazan-Izaks 47 jaar
Salomon Gazan 26 jaar
Miep Gazan 21 jaar
Hannie Gazan 20 jaar
Roosje Gazan 17 jaar
Liesje Gazan 8 jaar

Israël Katan 48 jaar
Francisca Katan-
Beerenborg 46 jaar
Kitty Katan 13 jaar
Loutje Katan 12 jaar
Guusje Katan 7 jaar

Jannetje Philipse-
van Buren 97 jaar
Pien Philipse 55 jaar
Jaap Philipse 65 jaar
Rica Philipse-
Stranders 55 jaar

Ieder jaar op 27 oktober worden in de Sjoel alle namen genoemd van de Joden die uit Brielle en de andere plaatsen op Voorne-Putten werden weggevoerd en niet terug zijn gekomen. Er worden dan 45 namen genoemd en voor ieder van hen wordt een kaarsje aangestoken. Er branden dan 45 lichtjes.

Maar we willen ook op een heel speciale manier aan hen denken. Een Duitse kunstenaar Gunter Demnig heeft een steentje bedacht waarop een naam wordt gezet. Hij noemt het Stolpersteine. In het Nederlands is dat 'struikelstenen'. Je struikelt er niet echt over, ze heten zo omdat je er over struikelt met je hoofd en met je hart.

De struikelstenen zijn stenen van 10x10 cm. Zij worden bedekt door een goudkleurig plaatje met een opschrift. Bijvoorbeeld:
Hier woonde Kaatje Cato Katan geboren 1929 in Rotterdam, vermoord 5-11-1942 in Auschwitz

De stenen liggen al in een groot aantal steden in Europa. Het zijn er nu al 25000.

Elk steentje is eigenlijk een klein monument. Door ze voor het huis van de slachtoffers te plaatsen en er hun naam op te zetten, worden ze heel persoonlijk.

Zo kunnen we zien waar al die mensen gewoond en geleefd hebben en krijgen ze weer een eigen plekje in Brielle.

Voor 21 Joodse inwoners van Brielle worden struikelstenen geplaatst. Gedenkstenen voor mensen die door een misdadige regering werden vervolgd, opgepakt en in de meeste gevallen vermoord. Een kleine herinnering aan gewone mensen die gewoon hun leven wilden leiden.

De struikelstenen kun je vinden voor de volgende adressen:

Nobelstraat links nr. 85

Simon Gazan, zijn vrouw en dochter Miep

Nobelstraat links nr. 67

Michel Cohen en zijn zuster Esther

Nobelstraat rechts nr.10

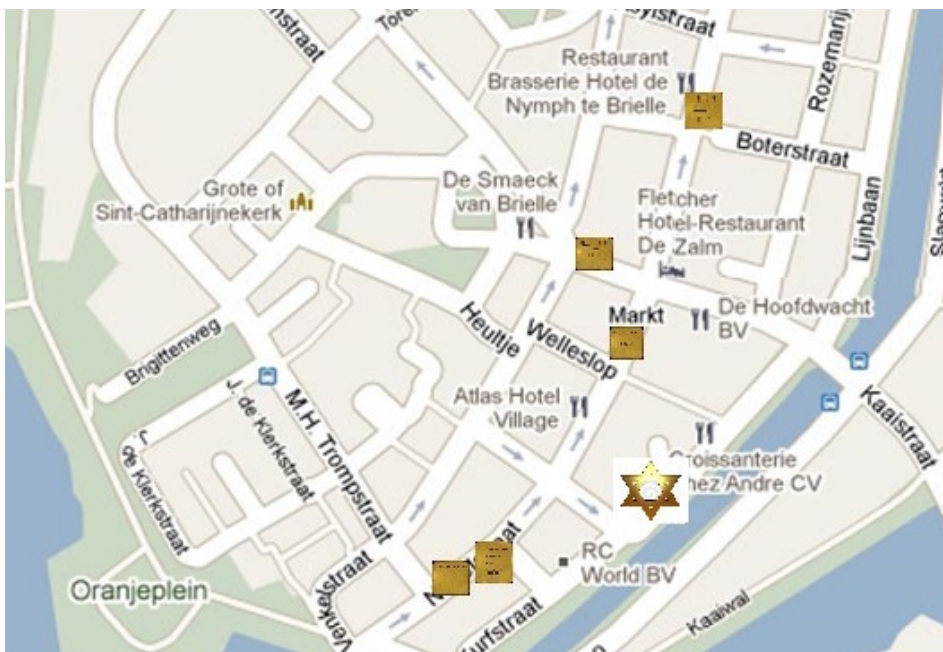
Izaak Gazan, zijn vrouw en 5 kinderen Saal, Hannie, Miep, Roosje en Liesje

Voorstraat rechts nr. 42

Israel Katan, zijn vrouw en de kinderen Kitty, Loutje en Guusje

Koopmansstraat 7

De oude moeder Philipse met haar dochter Pien.
Haar zoon Jaap en diens vrouw Rica.

Hier liggen de Stolpersteine

Waarom deze stenen?

De bedoeling van herdenken is ook de nieuwe generatie te laten nadenken over wat er is gebeurd, zodat die zal helpen dit nooit meer te laten gebeuren. Jullie zijn die nieuwe generatie.

VRAGEN

De moord op zo veel Joodse mensen was een vreselijk gevolg van racisme en discriminatie. Racisme en discriminatie bestaan nog steeds.

- Weet jij daar voorbeelden van?
- Wat vind jij van herdenken? Is dat belangrijk of niet?
- Wat of wie zou jij willen herdenken?
- Wat vind je ervan dat we in Nederland op 4 mei de mensen herdenken die in oorlogssituaties zijn omgekomen?
- Wat vind jij ervan als anderen worden uitgescholden of niet mee mogen doen wegens hun afkomst?
- Wat zouden jullie kunnen doen om dat te voorkomen?
- Wat doe jij als een ander kind gepest wordt?
- Wat helpt dan om het pesten te stoppen?
- Wat zou jij ervan vinden als een groep kinderen op school, die er helemaal niets mee te maken heeft, zo maar de schuld krijgt van alle dingen die er fout gaan?
- Wat zou jij doen?
- Wat kunnen we van het verhaal van Kitty leren?

Je kent vast wel de tegels met een lieveheersbeestje.

- Zie je een overeenkomst met de struikelstenen?
- Wat kunnen we op school doen tegen racisme en discriminatie?

Stolpersteine in Leiden

Colofon

Lesbrief samengesteld door
Riet de Leeuw van Weenen-van der Hoek
riet@deleeuwvanweenen.nl
Opmaak: M.B. de Leeuw van Weenen
michiel@deleeuwvanweenen.nl

De opzet en algemene gegevens in deze lesbrief zijn overgenomen uit de Lesbrief Jodenvervolgning: 'Loekie, zomaar een jongen in Tiel'. Zie: www.Stolpersteine.inTiel.nl.

Illustraties

Met toestemming overgenomen:

- Foto van kinderen Katan en Van der Ham: T. van der Ham, Oostvoorne
- Foto van Kitty:
Frans van Es, Capelle aan de IJssel
- Versje uit poesiealbum:
mw. Vrij-Torreman, H'sluis
- Visitekaartje van Katan uit 1937:
mw. Emmerzael, Oostvoorne
- Foto van de Voorstraat:
Robert Jansen
- IJzeren treinbord en andere illustraties:
www.westerbork.nl
- Trein in Westerbork: kunstschilder Geert Schreuder, Onstwedde
- Stolpersteine in Leiden:
mw. Anneke Cats